

Télen-nyáron, égen-földön... A színeváltozás üzenetei a liturgikus évben

SZATMÁRI GYÖRGYI

Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest

Egy-egy ismétlődő vagy tartós eseménynek e jellegét nyelvünkben jól tükrözik az éjjel-nappal, télen-nyáron fordulatok. Érzékeltetik a történés ismétlődő voltát, életünkben egy folytonosságot, állandóságot. Hangozhatnak elcsigázott, megfáradt hangszínnel, a szabadulás, változtatás vágyával, vagy az eltökéltség, hűség, állhatatosság szinte diadalmas tónusával. Annak kapcsán, amibe itt szeretnék betekinteni, illetve amire megpróbálok „odahallgatni”, ismételt, ismétlődő szóra, epizódra utal. Mint ilyen, azzal a veszéllyel jár, hogy a sokszori hallgatásban sematikus, megszokott jelentéssel érkezik hozzánk. Ám a vizsgálandó szakaszban egy tekintélyes szó emlékeztet, hogy hallgassunk oda, hallgassuk meg azt, ami/aki értünk szól nekünk. A meghallgatásra szóló felhívás lényegi mozzanata a színeváltozás elbeszélésének (Mt 17,1-9; Mk 9,2-10; Lk 9,28-36). A római liturgiában a színeváltozás nyári (augusztus 6.) ünnepe mellett nagyböjt második vasárnapján, tehát egy téli vagy kora tavaszi időpontban is felhangzik. Az évente így kétszer hallott szakaszt az igeliturgia más-más olvasmánnyal és szentleckével társítja. Nem liturgiátörténeti, s nem is minden részletre kiterjedő biblikus, hanem a Bibliát és liturgiát szerető, összefüggések iránt érdeklődő hívő közelítéssel szeretnék élni.

Milyen összefüggésekre világítanak rá a liturgikus olvasmányok? Mit hallgassunk? Kit hallgassunk? S talán e kérdések nyomán az is felsejlik, hogy hogyan hallgassuk az evangéliumot? Az evangéliumi szakaszok szinoptikus összehasonlításának alapjául a legrégebbi Márk-evangélium szövegét tekintem, amelyet B évben hallgatunk, s igyekszem a sajátosságokat kiemelni a párhuzamos elbeszélésekben. Majd az A, B és C évek liturgiájának ajánlása tükrében törekszem a szentírási szakaszok összefüggéseit megvilágítani és összefoglalni a színeváltozás télen- (vagy tavasszal)-nyáron hangzó üzenetét.

A színeváltozás szinopszisa

Már az elbeszélés elején feltűnik egy különbség a beszámolók között. Márk és Máté az előző epizódhoz képest „hat nap múlva” (μετὰ ἡμέρας ἕξ) zajló eseményként írják le a színeváltozást, ahogy hat nap takarta felhő YHWH dicsőségét a Sínain, mielőtt Mózeszt szólította volna (Kiv 24,16-17). Lukács a „mintegy nyolc nappal később” (ὥσεί ἡμέραι ὀκτώ) fordulattal kezdi, így a sátoros ünnep záró eseményével látszik összekapcsolni (Lev 23,36) az elbeszélést. Az alábbiakban csak néhány olyan eltérést említek,¹ melyek a szakasz mondanivalója vagy az adott evangélium szemlélete szempontjából fontosabbnak tűnnek. A szövegek egy összehasonlító leírását követően a kontextusoknak szentelek nagyobb figyelmet, majd igyekszem az epizód adott evangéliumban hangsúlyos mondanivalójának az összefoglalására.

1 Nem térek ki olyan részletekre, mint például Lukács evangélista eltérő bevezetője (ἐγένετο δὲ – történt pedig) a márki és mátéi καὶ (és) helyett, vagy stilisztikai korrekciója, amikor a tanítványok neve elől elhagyja a névelőt (Lk 9,28; vö. Mk 9,2; Mt 17,1), vagy Máté egyszerűsítése, amikor Jézus és a három tanítvány különvonulását a márki „egyedül” (μόνος) nyomatékosítószó nélkül írja le (Mt 17,1; vö. Mk 9,2). Nem említem minden esetben a nyelvtani eltéréseket (pl. eltérő igeidők, -módok vagy -állapotok; vö. Mk 9,7; Mt 17,5; Lk 9,34).

A fehér fény felbontott színei – eltérő prizmák

A szinoptikus változatok áttekintéséhez a következő szerkezeti vázlatot követem: *előkészület* idő és helyszín megjelölésével (Mk 9,1-2a; Mt 17,1; Lk 9,28); *metamorfózis* (Mk 9,2b-8; vö. Mt 17,2-8; Lk 9,29-36); *záró megjegyzés* a távozással (Mk 9,9-10; Mt 17,9; Lk 9,36b-37). A *metamorfózis* három kisebb jelenetből áll: maga a *színeváltozás* (Mk 9,2b-4; Mt 17,2-3; Lk 9,29-32); a *sátor, felhő és szózat* (Mk 9,5-7; Mt 17,4-7; Lk 9,33-35); valamint az *eszmélés* (Mk 9,8; Mt 17,8; Lk 9,36a).

Az *előkészület* során mindhárom evangéliumban Jézus kezdeményez: ő viszi magával (παραλαμβάνει / παραλαβών) Pétert, Jakabot és Jánost. Ám a motivációban eltérés mutatkozik. Márk, és vele összhangban Máté, csak azt említik, hogy felviszi (ἀναφέρει) őket egy magas hegyre. Lukács elhagyja a hegy jelzőjét, de megjelöli az elvonulás okát: Jézus azért megy oda, hogy imádkozzon. Nála a hegy gyakran Jézus – és a tanítványok – imádságának helye (vö. Lk 6,12; 19,37; 21,37; 22,39). Lukács a tényszerű ἀναβαίνω (felmegy) ige *aoristos* alakjával múltbeli történést rögzít. A Márk és Máté által használt ἀναφέρω (*praes. impf.*) igének a térbeli mozgás kifejezése mellett rituális konnotációja is van: az áldozat oltárra helyezése, az áldozat bemutatás.²

A *záró megjegyzésben* is szembeszökő különbség mutatkozik Lukács elbeszélésében. Ott csak annak említését találjuk, hogy a tanítványok hallgattak a látottakról (Lk 9,36b), és hiányzik a tanítványok Illés eljövételére vonatkozó kérdése. A lukácsi elbeszélés „a következő napon” a sokasággal való találkozással (Lk 9,37) és a tisztátalan lélektől megszálalt fiú gyógyításával folytatódik. Márk és Máté elbeszélésében Jézus parancsol számukra hallgatást meghatározott ideig (Mk 9,9; Mt 17,9): amíg az Emberfia fel nem támad a halottak közül.³ Márk hozzáfűz egy megjegyzést, hogy a tanítványok megvitatták, keresték (συνζητέω), hogy „mit jelent feltámadni a holtak közül”.

2 Vö. VARGA Zsigmond J., *Újszövetségi görög-magyar szótár*, Kálvin, Budapest, 1996, 56.

3 Míg Máté a gyakrabban előforduló, tágabb jelentésű εγείρω igével írja le a feltámadást, addig Márk a többnyire a holtak feltámadására használt ἀνίστημι igével.

A tanítványokban Jézus szava kapcsán ugyanaz a bizonytalanság ébred, mint ami őt fellépésétől kezdve kísérte (vö. Mk 1,27).

A hegyre felmenetel és lejövetel keretébe ágyazott *metamorfózis* leírásában csak a legfőbb különbségekre tekintek. Márk és Máté számára fontos, hogy Jézus átváltozásának tanúi a megnevezett tanítványok, „előttük” (ἐμπροσθεν αὐτῶν) változott el (μετεμορφώθη), Mózes és Illés „nekik” (αὐτοῖς) jelent meg. Lukács viszont Jézus imád-ságához köti, és olyan tapasztalatként írja le, amely elsőként Jézus számára világít meg valamit, nevezetesen a Jeruzsálemben rá váró sorsot, miközben a tanítványok alszanak (Lk 9,29.32). Míg Márk a ruhák fényességét⁴ és tündöklő fehérségét említi csak, addig Máté és Lukács Jézus arcának változását is. Máté leírása telve van fénnel, ragyogással, mely csak a Napéhoz hasonlítható (Mt 17,2). Lukács plasztikus jellemzésében Jézus arca más lett, ruhája tündöklő fehér (Lk 9,29). Lukács az egyedüli, aki a tanítványok által látottakat közvetlenül értelmezi is. Amikor felébrednek, ők is látják a „két férfit”, akivel Jézus beszél, de ezt megelőzően az evangélista kimondja: „lát-ták az ő dicsőségét” (Lk 9,31).

Péter „jó nekünk itt lennünk” kezdetű megszólalásának értékelésében is eltérnek az evangéliumok. Márk azzal nyugtázza, hogy Péter nem is tudta, mit mondjon. A zavar oka a félelem, megrettenés a látottak miatt (Mk 9,6). Lukács megőrzi a péteri értetlenség motívumát, de elhagyja a félelem említését. Péter megszólalását a két férfi, Mózes és Illés készülődő távozása váltja ki, mintha valójában az ő marasztalásuk végett fordulna javaslatával Jézushoz (Lk 9,33). Máté nem értékeli Péter szavait. Nála a közvetlen – szinte Péter szavába vágó – válasz a felhőből hangzó szózat (Mt 17,5). További különbséget jelent Jézus megszólítása. Márk közlésében Jézus ῥαββί, a tanítványokat magához fogadó és tanító Mester (Mk 9,5). Lukács a mester szó hellenisztikus ἐπιστάτης változatát használja (Lk 9,33),⁵ amely vezetői tekintélyt tükröz. Vonatkozhatott kormányzóra, gyermekek nevelőjére, ám elsősorban a filozófiai iskolák használatából

4 A márki στίλβοντα (ragyogó) *participium* újszövetségi hapax.

5 Vö. még Lk 5,5; 8,24.45; 9,49; 17,13.

vált ismertté.⁶ Máté evangéliumában a megszólítás a feltámadás tapasztalatából született hitvallás, Jézus az Úr, a Κύριος (Mt 17,4).

A felhőből hangzó szózat két fő mozzanata azonos a három szinoptikusnál: Jézus bemutatása és a látszólag történetbe nem illő felszólítás – „őt hallgassátok” –, hiszen Jézus mindeddig nem szólalt meg. Lukácsnál ezután sem szól, mert a tanítványok hallgatását Márktól és Mátétól eltérően Lukács nem köti Jézus rendeletéhez (Lk 9,36; vö. Mk 9,9; Mt 17,9).

Jézus mennyei bemutatásának legrövidebb változata a Mk 9,7: „Ez az én szeretett Fiam”. Az égi szózat először a keresztelés jelenetében (Mk 1,11), Jézus nyilvános működése kezdetén nevezi őt így: „szeretett Fiam” (ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός). Még egyszer, Jézus zsidó előjárók provokatív kérdéseire adott válaszai között, a gonosz szőlőművesek példázata említi a „szeretett fiút” (Mk 12,9). A megszólítottak megértik, hogy róluk mondta a példabeszédet (Mk 12,12), az evangélium olvasói pedig megértik, hogy a kivetett és megölt szeretett Fiú maga Jézus. A megszólítás utal az *aqédára*. A Ter 22,2-ben az אֶדְוָה ige Ábrahám szeretett fiára, Izsákra vonatkozik. Ő a szeretett fiú, akit áldozatra szántak, de megmenekült a haláltól. A Második Szentély zsidóságának irodalmában az ἀγαπητός gyakran halálveszélynek kitett gyermekre utal, Philón írásaiban pedig Izsák jelzőjeként, a „szeretett fiú” pedig névhelyettesítőjeként szerepel. A kora keresztény irodalom és a katakombák képi ábrázolásának tanúsága szerint Izsákot Jézus előképének tekintették, és Izsák megkötözésének története összekapcsolódott a peszahi áldozattal.⁷

Máté evangéliumában Jézus megnevezése kiegészül az „akiben kedvem találtam” (ἐν ᾧ εὐδόκησα) fordulattal (Mt 17,5). Ez egyrészt az Iz 62,4 visszhangja, ahol az, „akiben az Úrnak kedve telik

6 Albrecht OEPKE, ἐπιστάτης, in Gerhard KITTEL et al. (szerk.), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* II., Kohlhammer, Stuttgart, 1957, 619–620.

7 Matthew S. RINDGE, Reconfiguring the Akedah and Recasting God. Lament and Divine Abandonment in Mark, *JBL* 130.1 (2011) 755–774 (764–766). Xeravits Géza, Ábrahám próbatétele (Genesis 22) a korai zsidóság irodalmában – néhány példa, in uő (szerk.), *Izsák megkötözése. Történet és hatástörténet*, Sapientia Főiskola – L'Harmattan, Budapest, 2010, 25–48 (31).

(תְּחִיָּה)⁸ Isten népe, Izrael. Így Máté Jézusban a *par excellence* izraelitára tekint: Jézus képviseli azt a választ, amelyet Izrael Istene népétől remélt.

Lukács evangéliumában a „választott” (ὁ ἐκλελεγμένος) társul a Fiú megjelöléséhez (Lk 9,35). Az Iz 42,1 בְּחִיר szavát a Septuaginta az ἐκλέγω igéből képzett jelzővel adja vissza. A kiegészítés révén Lukács Jézusban a hűséges és engedelmes szolgát mutatja be, akit Isten kiválasztott, akit e küldetésében elfogadott, akiben tetszését találta.⁹

Tágabb panoráma

A szűkebb szövegkörnyezet hasonló a három evangéliumban. Előzmény a szenvedés első megjövendölése (Mk 8,31-33; Mt 16,21-22; Lk 9,18-22) és a tanítványoknak szóló, Jézus követésének feltételeit taglaló szakasz (Mk 8,34-9,1; Mt 16,24-28; Lk 9,23-27). A színeváltozás elbeszélését az „Ó, te hitetlen nemzedék! Meddig legyenek még veletek?” logiont őrző ördögűzés kíséri. A Márk 9,14-29 és Mt 17,14-20 a tanítványok kicsinyhitűségét és a hit erejét hangsúlyozza. Lukács megőrzi a tanítványok tehetetlenségére vonatkozó megjegyzést (Lk 9,40), de a történet ott a cselekvő Isten nagyságát emeli ki (Lk 9,43). Az evangéliumok tágabb horizontja is megenged néhány észrevételt.

Krisztus az Isten Fia Márk evangéliumában

Márk evangéliumának keretét és főbb pilléreit jelenti Jézus két titulusa: Krisztus és Isten Fia. Először az evangélistától mintegy címként együtt hangzik el a kettő (Mk 1,1). A hosszabb bevezetőben is feltűnik az Isten Fia a már említett mennyei szózatban (Mk 1,11). Az evangélium második nagy szakaszát jelentő, Jeruzsálem felé tartó út (Mk 8,27-10,52) elbeszélésének kezdetén ismét megjelenik

8 Néhány görög kéziratban (B, C) „az Úrnak kedve telt (εὐδόκησεν) benned” szerepel. A Septuaginta az „Akaratom” (Θέλημα ἐμόν) változatot hozza. A Septuaginta-idézetek forrása: Alfred Rahlfs (szerk.), *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta lxx interpretes*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1979.

9 Megjegyzendő, hogy az Iz 42,1LXX szövegváltozat egyértelműen kollektív értelmet ad az egyébként talányos izajási szövegnek: Ιακωβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήμφομαι αὐτοῦ Ἰσραηλ ὁ ἐκλεκτός μου...

mindkettő. Péter hitvallásában a Krisztus (Mk 8,29), majd néhány szakasszal később – a színeváltozáskor – az Isten Fia (Mk 9,7). A passióelbeszélésben a főpap vallató kérdése egybefogja a kettőt: „Te vagy-e a Krisztus, az áldott Isten Fia?” (Mk 14,61). Végül Jézus keresztre feszített alakja hívja elő utoljára a két megjelölést. A főpapok és írástudók gúnyos tanakodásában hangzik fel a Krisztus, Izrael királya (Mk 15,32), majd Jézus beteljesedett élete tanújaként a százados nyilvánítja ki, hogy Jézus „valóban az Isten Fia volt” (Mk 15,39). A Krisztus, Istentől felkent emberség az evangélista mondanivalóját, a Jézussal járó tanítványok meggyőződését és a zsidó előljárók kétélyét közvetíti az említett helyeken. Az Isten Fia az evangélium felüteseként Márk nyilvánvaló szándékát tükrözi: a Római Birodalom közmeggyőződésének és az augustusi aranykornak az előterében az egyedülálló evangéliumot szeretné elővezetni az e világi uralkodók trónra lépésétől és látogatásaitól remélt evangéliumokkal szemben. A „valóban” Isten Fiában érkezett uralom hírért közvetíti szemben a császári istenfiúságával.¹⁰ A „valóban” istenfiúság a messiási titoktól kísért Márk evangéliumában sajátos utat jár be.¹¹ Jézus nyilvános működése alatt ennek a titoknak az ismerője először – megkeresztelkedésekor – csak maga Jézus, majd a színeváltozás szűk tanítványi köre, akiknek – a titkot ismerő tisztátalan lelkekhez hasonlóan – hallgatniuk kell még egy ideig, s maguk sem értik, mivel is állnak szemben (vö. Mk 9,10). Az első, aki nyilvánosan vallja meg, hogy Jézus igazán, valóban Isten Fia, az a Márk-evangélium szélesebb hallgatóságát, a római profán, mi több, pogány világot képviselő százados lesz ott és akkor, amikor Jézus teljes útja láthatóvá vált.

Jézus hatalma a hegyen Máté evangéliumában

Máté kihangosítja a mennyei szózat „öt hallgassátok” felhívását, hiszen az evangélium felépítését meghatározza Jézus öt beszédbe

10 A kérdésről részletesebben lásd SZATMÁRI Györgyi, Örökségünk a béke. Közelítések Jézus békéjének evangéliumi fogalmához, *Vigilia* 87.10 (2022) 794–801 (796–797).

11 Az említett szakaszokon kívül a Mk 3,12 és 5,7 versekben a tisztátalan lélektől megszállottak szólítják így Jézust, hatalmát jelezve. A Mk 3,12-ben hallgatási parancs némítja el felismerésüket.

szerkesztett tanítása (Mt 5-7; 10; 13; 18; 24-25). Az evangélium tágabb horizontján a színeváltozás elbeszélése a mennyek országáról szóló hét példabeszédet tartalmazó központi beszéd (Mt 13) után, és a tanítványi közösség belső „szabályzatát” jelentő negyedik beszéd (Mt 18) között kap helyet.

A Tóra áthallását eredményező öt beszéd a hegyen veszi kezdetét (Mt 5,1-2). A mózesi tipológiával élő evangéliumban¹² érdemes figyelmet fordítani a hét hegyre, melyek mindegyike az uralom témájához kapcsolódik.¹³ A kísértés „magas hegyén” (Mt 4,8-10), melyet a színeváltozás hegyéhez hasonlónak mutat Máté (ὄρος ὑψηλόν), az ördög felkínálja Jézusnak a világ minden országát. Jézus ezt a fajta hatalmat elutasítja: az írásokra támaszkodva Isten szolgálatára hivatkozik. A „hegyi beszéd” hegyén (Mt 5,1-8,1) tanítványait a mennyek országa keresésére ösztönzi (pl. Mt 5,3.10.19; 6,33). Az egész hegyi beszéd középpontjában a mennyek országa iránti vágyat és elköteleződést kifejező imádság, a Miatyánk áll (Mt 6,9-13). A harmadik hegyen Jézus egyedül imádkozik (Mt 14,23). A negyedik hegyen – a másodikhoz hasonlóan (vö. Mt 5,1) – „leült” és magához hívta tanítványait. Betegeket gyógyított, és jóllakatták a sokaságot (Mt 15,29-39). A következő „magas hegy” a színeváltozás helye, ahol megmutatkozik istensége, és ahol szavai hallgatására kapnak a tanítványok felszólítást. A hatodik az Olajfák hegye, ahonnan elküldi tanítványait írásokat beteljesítő királyi bevonulása előkészítésére (Mt 21,1-5). Később ismét odamegy, „leült” tanítványaival, és elmondja beszédét a végső dolgokról (Mt 24,3-25,46). A hetedik és utolsó hegyen hatalmát tárja fel, amely neki ajándékozott, adatott (ἐδόθη – *pass. aor. sg.* 3.). Ennek jegyében küldi eddig tanított tanítványait, hogy ők tegyenek tanítvánnyá minden népet (Mt 28,16-20).

12 Lásd Wayne S. Baxter, A mózesi képanyag Máté evangéliumában, *Studia Biblica Athanasiana* 13 (2012) 53–67.

13 Erre Darko TEPERT OFM *Máté evangéliumának hét hegye és az imádság* (Mt 28,16-20) címen 2023. május 24-én, Szent Domonkos ereklyéi átvitelének ünnepén a római Santa Sabina-bazilikában mondott homíliája irányította rá figyelmemet, amelynek kéziratát volt szíves rendelkezésemre bocsátani.

Az imádság átformáló ereje Lukács evangéliumában

Lukács evangéliumában a színeváltozást megelőző tanítás (Lk 9,22-27) elővételezi a jeruzsálemi kereszt felé tartó hosszú út (Lk 9,51-19,27) elbeszélését.¹⁴ Jellegzetes lukácsi motívum, hogy Jézus átalakulása imádkozás közben történik (Lk 9,29). Jézus nem csak az imádság modellje és mestere a tanítványok számára.¹⁵ Imádságai az Istentől adott üdvösség közvetítői, szorosan kapcsolódnak az Isten országa hirdetéséhez és megvalósításához.¹⁶ Jézus imádság által készül a kereszttel való találkozásra, és kereszthordozásra készíti a tanítványokat. Az imádság által a későbbi tanítványok az Ország kettős dimenziójára tekinthetnek: vissza, az uralmat kinyilvánító keresztre, és előre, az eljövő Országra.¹⁷ A felébredő tanítványok Jézus dicsőségét látják, és a „két férfit” (Lk 9,32). Húsvétvasárnap reggel az asszonyok láttak két férfit „ragyogó” ruhában (Lk 24,4), akik a feltámadás hírét adják tudtul. Az ott szereplő ἀστράπτω (ragyog) és a színeváltozáskor Jézus öltözkének határozója (ἐξαστράπτων) egy tőről fakad. A feltámadásnak ez a „ragyogó” üzenete elválaszthatatlan Jézus Jeruzsálemben beteljesedő élete végétől (Lk 9,31). Isten terve a szenvedésen át elért dicsőségben valósul meg (vö. Lk 24,26),¹⁸ amint arról egyedül Lukács értelmezésében e terv közvetítői – Mózes, Illés és Jézus – közötti beszélgetés árulkodik (Lk 9,29). Az imádság, a kereszthordozásról szóló tanítás mint előzmény, valamint Mózes, Illés és Jézus dicsőségének említése (Lk 9,30.32) a színeváltozás jelenetét

14 Robert J. KARRIS, *Evangélium Lukács szerint*, in Raymond E. BROWN, Joseph A. FITZMYER, Roland E. MURPHY (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár II.: Az Újszövetség könyveinek magyarázata*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003, 161-228 (197).

15 Jézus imádkozik nyilvános működése kezdetén (Lk 3,21) és végén (Lk 23,46). A Lk 5,16 Jézus rendszeres imáját említi. Imádkozik működése fontos pontjainál (Lk 6,12; 9,18; 22,32.39-46), és imádkozni tanítja tanítványait (Lk 10,21-24; 11,2-8; 18,1-18; 21,36).

16 Karris, *Evangélium Lukács szerint*, 178. Kyu Sam Han, *Az imádság teológiája Lukács evangéliumában*, *Studia Biblica Athanasiana* 14 (2013) 131-153 (144-145).

17 Vö. HAN, *Az imádság teológiája Lukács evangéliumában*, 152-153.

18 A dicsőség (δόξα) Istenhez, a mennyei világhoz tartozik (Lk 2,14; 9,26; 19,38; 21,27), ám az eljövendő Ország alázatos meghívottai szintén részesévé lesznek (Lk 14,10).

Isten üdvözítő tervére, a történelemben tevékeny Isten arcára vetett pillantássá teszik. Nem öncélú és nem önkényes tekintet. Isten dicsőségével kapcsolatba kerülni az imádságban a tanítványokat éppúgy, mint Jézust az Isten üdvözítő tervében betöltendő szerepükkel, küldetésükkel szembesíti.¹⁹

Átalakuló színek

A továbbiakban az évente kétszer felhangzó epizódot a liturgikus évek rendjében a hozzá társított olvasmányok tükrében szemléljük. Előbb a nagyböjt második vasárnapján hangzó evangélium színeit, a liturgia által más bibliai textusokkal összefüggésben nyert mondanivalóját keresem a liturgikus évek ciklusát követve, majd a színváltás nyári ünnepének szentírási szakaszaira tekintek.

Nagyböjti tekintettel

Nagyböjt második vasárnapján az olvasmányok mindegyike az Ábrahám-ciklusból ered. A liturgikus évek rendjében a meghívástól (A év: Ter 12,1-4a) a próbatételen át (B év: Ter 22,1-2.9a.10-13.15-18) a szövetség megpecsételéséig (C év: Ter 15,5-12.17-18) vezetnek. A zsoltárok választását meghatározzák az olvasmányok.²⁰ A meghívás évében (A év) egy himnusz sorai Isten irgalmát hangsúlyozzák (Zsolt 33[32],4-5.18-20.22). A próbatétel évében (B év) a hála soraival zsoltározunk (Zsolt 116[115],10.15.16-19). A szövetségre emlékeztető C évben Isten arcának keresése dominál a könyörgő zsoltársorokban (Zsolt 27[26],1.7-9.13-14). A szentlecke szakaszai a páli *corpus* darabjai.²¹ Az olvasmány, zsoltár, szentlecke és evangélium közötti összefüggéseket a liturgikus szövegek témája, szókincse alapján

19 Lesław Daniel CHRUPCAŁA, Jézus imádságos gyakorlata Lukács katekézisében, *Studia Biblica Athanasiana* 14 (2013) 155-189 (170-171).

20 Vö. A *miseliturgia teljes megújítása. Az Apostoli Szentszék rendelkezései*, Szent István Társulat, Budapest, 1972, 31.

21 A évben 2Tim 1,8b-10; B évben Róm 8,31b-34; C évben Fil 3,17-4,1.

keresem, és e változó színekben igyekszem hallatni a színeváltozás üzenetének felhangjait.

***Egy ígéret nyomában: „szenvedésére
a feltámadás örök fénye virrad”²² (A év)***

Az első nagyböjti vasárnapon Jézus megkísértésének evangéliumát olvastuk, az A és B évben Máté, a C évben Lukács alapján. Máténál – mint említettem – először ment Jézus egy „magas hegyre”. Az ördög harmadik csábítása a világ összes országát és azok dicsőségét (πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν) ígérte. Nem kellene mást tennie, mint leborulva imádni (προσκυνέω) az ördögöt. Jézus visszautasító válaszában az Írásokkal érvel. A deuteronomiumi montázs a MTörv 5,19; 6,13 és 32,43LXX szavait idézi: semmiféle képmást, senkit és semmi mást ne tiszteljenek, egyedül a történelemben cselekvő, szabadító Istent imádják. A MTörv 32,43Lxx különösen is figyelemre méltó: „imádjátok őt, Istennek fiai [...] és erősítsétek őt, Istennek angyalai”.²³ Jézus így az igaz Izrael képviselője, Isten igaz fia, aki senki más előtt nem borul le isteni hatalmat kifejező tisztelettel, csak Izrael szabadító Istene előtt. A színeváltozás elbeszélésében csak Máténál jelenik meg a naphasonlat (Mt 17,2: ὥς ὁ ἥλιος). Philón Mózes arcáról mond hasonlót.²⁴ A mozzanat illeszkedik Máté Jézus-portréjához, amely őt az elsónél nagyobb, új Mózesként ábrázolja. Az evangéliumi öt beszéd középpontját jelentő 13. fejezetben, a búza és a konkoly példázatának magyarázatában ugyanez a hasonlat az igazak sorsát írja le: „az igazak ragyogni fognak, mint a nap (ὥς ὁ ἥλιος) Atyjuk országában” (Mt 13,43).

Az evangélium végén, az utolsó hegyen, ahol a Feltámadott megjelenik tanítványainak, tanítványai leborultak (προσεκύνησαν), az egyedül Istennek kijáró hódolatban részesítve őt (Mt 28,17). Jézus

22 Részlet az A év nagyböjti második vasárnapjának prefációjából.

23 προσκυνήσατωσαν αὐτῷ πάντες υἱοὶ Θεοῦ [...] καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ

24 A Kiv 34,30 kapcsán Vit. Móz. II,70 írja a hegyről leereszkedő Mózesről: „napsugáréhoz hasonló fényesség áradt róla”. Alexandriai PHILÓN, *Mózes élete*, Atlantisz, Budapest, 1994, 100.

tanítványai ott tanítványokból „tanítvánnyá tevők” (Mt 28,19: μαθητεύω), vagyis Mesterük helyett mesterek lesznek.²⁵

Az A évben tehát nagybőjt első vasárnapjától Jézus mennybemeneteléig a megkísértett Jézus portréja „átváltozik”. A másnak, mint Istennek hódolni nem akaró, megkísértett személyben, aki átmegy a halálon, tanítványai felismerik a hódolatra méltó Istent. Eközben a tanítványok is átformálódnak: Jézus, akinek hatalom adatott (Mt 28,18), a másokat tanító mester küldetésével bízza meg őket.

Az itt említett három szakaszban találunk egy közös kifejezést: a rendel, meghagy, parancsot ad (ἐντέλλομαι) ígét: a második megkísértés Jézus istenfiúságának próbája. Vesse le magát a Templom ormáról, hisz a Zsolt 91(90),11-12 szerint annak, aki Istenben bíz, nincs mitől tartani hisz Isten „angyalainak parancsolt” felőle (Mt 4,6). A színeváltozás hegyéről lefelé Jézus parancsol tanítványainak (Mt 17,9): hallgassanak arról, amit láttak, amíg Jézus – az Emberfia – fel nem támad a halálból. Az ige egyetlen további, Mózes törvényére tett hivatkozáson (Mt 19,7) kívül már csak egyszer szerepel: a Feltámadott missziós parancsa Mt 28,20-ban. Az Isten gondoskodásának parancsa Jézus szavában jut el tanítványaihoz, majd általuk az egész világhoz.

A mátéi szakaszt kísérő szentírási részek mit adnak a színeváltozás elbeszéléséhez? Ábrám meghívásának történetéből a rövid epizód (Ter 12,1-4a) Istent és Ábrámot mutatja, mindkét szereplőt jellegzetes kommunikációs eszköztárral. Isten szavával van jelen: felszólít, áld és ígér. Ábrám nem hallatja hangját, mégis válaszol: elindul, „ahogy az Úr (κύριος) parancsolta” (Ter 12,4a). Isten felszólítása és áldása a Teremtés könyve első lapjaitól jelen vannak: felszólítása létbe hív és a teremtés rendjében feladattal bíz meg, áldása a termékenységben, az élet továbbadásában nyilvánul meg (pl. Ter 1,22.28), Isten világra vonatkozó tervét szolgálja (vö. Ter 2,3; 5,2; 9,1) a bűn ellenére is. Ábrám meghívása ennek a tervnek a szolgálatában áll (Ter 12,3b): Ábrámon, Izraelen keresztül a föld minden családját, törzsét (חֲנֹכַח / LXX: φυλή) el akarja érni. Mint T. E. Fretheim rámutat, az ígéret a pátriárkák koráig is megtapasztalt áldások sorát folytatja,

²⁵ Jézus mennybemenetele ünnepén, húsvét hetedik vasárnapján olvassuk Máté evangéliumának záró szakaszát.

ám egy új dimenzióval gazdagítja, mivel a „teremtésen belül az áldás erőteljes, életet lehetővé tevő és létfenntartó, de végső soron a lehető legteljesebb élethez nem elegendő”.²⁶ Az ígélet tehát új, a jövő lehetőségét is magában hordozó létformával ajándékoz meg, a megváltás tágabb horizontjába illeszti Isten, az Úr felszólításait és áldásait.

Ábrám válasza, az engedelmesség mibenléte akkor mutatkozik meg, ha felidézzük, hogy az elbeszélésnek ezen a pontján a „hová” nem földrajzi valóságot, hanem Isten iránymutatását jelenti: „arra a földre, amelyet *majd mutatok* neked” (Ter 12,1). Ábrám meghíváselbeszélése, mely Isten népe történetének nyitánya, a hűség története: Isten és az Isten szavára bizalommal hagyatkozó ember hűségéé. A jövő ebben a kettős hűségben bírja alapját. Isten hűsége életet hordozó szavában, ígéletében áll: elkötelezi magát az ember mellett. Nemcsak a lét fenntartásával, hanem az élet teljességével akarja megajándékozni, családjává akarja tenni a föld minden törzsét. Az emberi hűség, az ábrahámi hit úton lét a részleteiben nem ismert jövő felé. Ráhagyatkozás egy törékeny szóra, ígületre. Ábrám az Úr szavára alapozza nemcsak saját további életét, hanem mindazokét, akik általa élni fognak. Így válik útja a keresztény élet metaforájává (vö. pl. Gal 3; Zsid 11,8-16).²⁷

Ennek a kétoldalú hűségnek, Isten igazságának és az igazak – halált felülmúló – reményének éneke a liturgiában a válaszos zsoltár (Zsolt 33[32],4-5.18-20.22). Isten meghívását idézi a szentlecké, amely nem megelőző emberi tettekre alapoz, hanem Isten tervéhez (πρόθεσις) tartozik, ajándékozó jóindulatból, kegyelemből (χάρις) fakad. A meghívás címzettje a származásánál fogva pogány- és zsidókeresztény egységet, Isten új népét személyében hordozó és lelkipásztorként azt képviselő Timóteus (vö. ApCsel 16,1-3). A 2Tim 1,8b-10 jelzi, hogy Isten terve és kegyelme végérvényesen feltárult az evangéliumban: Jézus Krisztus legyőzte a halált és „felragyogtatta az életet és a romolhatatlanságot” (2Tim 1,10).

26 TRENCE E. FRETHEIM, The Book of Genesis, in Leander E. Keck et al. (szerk.), *The New Interpreter's Bible I.*, Abingdon Press, Nashville, TN, 1994, 319–674 (425).

27 FRETHEIM, The Book of Genesis, 425–426.

Térjünk vissza a mátéi színeváltozás elbeszéléshez. Az A év nagyböjtjének második vasárnapján olvasott evangéliumban mi lett Isten Ábrámnak adott szavával, ígéretével? Isten szavának *par excellence* képviselője az Ószövetségben Mózes. Ő minden későbbi próféta paradigmája (MTörv 18,15). Illés visszatérése az eszkatologikus váradalmak része, az Úr napjának előjele, amint azt a Próféták gyűjteményének zárata (Mal 3,23–24) is tudatja. Isten szavának e két letéteményese a mátéi színeváltozásban Jézussal párbeszédben jelennek meg a három tanítvány előtt, majd „eltűnnek az isteni jelenlét felhőjében, Jézust magára hagyva”.²⁸ Ők, akik elragadtattak a földről, már a mennyekhez tartoznak.²⁹ Máté az elbeszélésből elhagyja a tanítványok márki értetlenségének mozzanatát, sőt a színeváltozást követő párbeszédben megértik Keresztelő János üdv-történeti szerepét (Mt 17,13). A mózesi szabadítás kudarcát ismerő, új szabadítást váró Máté evangéliumában Illés és Mózes eszkatologikus szerepét Keresztelő János és Jézus tölti be.³⁰

Az evangéliumban az utolsó, mindennek értelmet adó szó a feltámadásé: „Senkinek ne mondjátok el ezt a látomást, amíg az Emberfia a halottak közül fel nem támad (ἐγερθῇ)” (Mt 17,9). A passzív igealak Isten döntő cselekvésére utal: az élet teljességének ígérete az Emberfia feltámadásával megvalósul (vö. Mt 26,63–64). A mátéi elbeszéléshez azonban közvetlenül kapcsolódnak³¹ Jézusnak az Emberfia szenvedéséről szóló szavai, melyet a tanítványok kérdése ébreszt: Isten Fia dicsősége mellett a hatalommal bíró Emberfia szenvedése áll (Mt 17,1–9.10–13), ahogyan előzőleg Péter vallomásánál is (Mt

28 M. Eugene BORING, *The Gospel of Matthew*, in Leander E. KECK et al. (szerk.), *The New Interpreter's Bible VIII.*, Abingdon Press, Nashville, 1995, 87–505 (367). Illés mint a Messiás előfutára elgondolás ismertségének kritikai közelítését adja Morris M. FAIERSTEIN, *Miért mondják az írástudók, hogy előbb Illésnek el kell jönnie?*, *Studia Biblica Athanasiana* 14 (2013) 69–81.

29 Armand Puig TÀRRECH, *The Glory on the Mountain. The Episode of the Transfiguration of Jesus*, *NTS* 58 (2012) 151–172 (164), doi: 10.1017/S0028688511000373.

30 BAXTER, *A mózesi képanyag Máté evangéliumában*, 58. Boring, *The Gospel of Matthew*, 367.

31 A tanítványok kérdésében a látottakhoz kapcsolódó kérdést az οὖν (tehát) szócska vezeti be (Mt 17,10).

16,13-20.21-23). Az isteni szózat az izajási szenvedő, igaz szolga bemutatásával egészíti ki Jézus istenfiúságának kijelentését (Mt 17,5b). Jézus kiléte és a szenvedésén át megvalósuló üdvösség az „Isten dolgai” közé tartozik, amelyet Péter figyelmen kívül hagyott (vö. Mt 16,23). Ezért adja tudtul isteni szózat egyrészt azt, hogy kicsoda Jézus, másrészt azt, hogy a tanítványoknak mit kell tenniük.³² Ahhoz a kinyilatkoztatáshoz tartoznak, amelynek megértése a tanítványok számára is Jézus húsvétjáig várat magára, de amelyet azután Pál, Timóteus, majd pedig minden nap a világ végéig evangéliumként hirdet Isten népe.

***Egy kapcsolat próbája: „megadom
az Úrnak, amit fogadtam”³³ (B év)***

A B évben a második nagyböjti vasárnapon a Mk 9,2-10 előtt az *aqedá* részleteit halljuk (Ter 22,1-2.9a.10-13.15-18). M. S. Rindge egy tanulmányában Márk istenképét Mk 15,34-ből kiindulva elemzi. A Második Szentély zsidó irodalmának és a kora keresztény hagyomány példáinak idézésével támasztja alá, hogy Márk evangéliumában szándékolt lehet Jézus és Izsák párhuzama, amit a „szeretett fiú” megnevezés is alátámaszt (Ter 22,2.12.16; Mk 1,11; 9,7; 15,39).³⁴ Jézus az Izsákhhoz hasonló „szeretett Fiú”, aki áldozattá lesz. A két fiú útjában azonban szembeszökő különbség, hogy az isteni szózat Izsák halálát megakadályozza.³⁵

Az *aqedá* kultuszi hátterét az elsőszülöttek kiváltása jelenti (Kiv 13,15, Lev 27,26), melyben az Istentől kapott élet ajándékként való felismerése rejlik. Az elsőszülött – a megnyíló méh – a jövő

32 Vö. TÄRRECH, The Glory on the Mountain, 165–166; 169–170.

33 Részlet a válaszos zsoltárból: Zsolt 116(115),18.

34 Vö. még Mk 14,61–62a. A színeváltozás elbeszélése és Izsák megkötözésének epizódja szókinsében és részleteiben további egyezéseket is találunk: magas (ὕψιλος) föld, ill. hegy (ὄρος: Ter 22,2; Mk 9,2); a főszereplő három személyt visz magával (παραλαμβάνω: Ter 22,3; Mk 9,2); a fölvisz, felajánl (ἀναφέρω) ige (Ter 22,2; Mk 9,2), a passzív ὤφθη, megjelenik (Ter 22,14; Mk 9,4); a meghallgat, hallgat (ὕπακούω, ἀκούω: Ter 22,18; Mk 9,7); mindkét fiú útja a halál felé tart (Ter 22,10; Mk 9,10). Rindge, Reconfiguring the Akedah, 766–767.

35 RINDGE, Reconfiguring the Akedah, 764–766.

nemzedékek, az élet folytatásának ígérete, Isten hálára ösztönző ajándéka, amely végső soron tehát Istenhez tartozik (Szám 3,13; 8,17). Az üdvtörténet tágabb horizontján Isten elsőszülöttje Izrael (Kiv 4,22; vö. még Jer 31,9.20). A Ter 22 tehát Izrael történetét jeleníti meg, amelyben Isten ígérete kibontakozik.³⁶ Az A év olvasmányában találkoztunk az ígérettel. A B év – és Izrael megannyi próbatételt, halál felé tartó útszakaszt, fogságot, pusztulást megélt történelme – rávilágít, hogy Isten ígérete nem magától értetődően, szinte automatikusan halad beteljesedése felé a nemzedékeken át. „Isten az ígéretet azok kezébe helyezi, akik hűségesek.”³⁷ A hűség pedig, amit az *aqédá* Kr. e. 2. századi interpretációja, a *Jubileumok* könyve Ábrahám Isten iránti szereteteként különösen is hangsúlyoz, Ábrahám részéről nem pusztá engedelmesség egy parancsnak.³⁸ A hűség bízalom (vö. Ter 22,8). Isten bizalommal helyezte reményét választottja, elsőszülöttje kezébe. Ígéretben – akár Isten ígéretében – részesülni nem azt jelenti, hogy soha nem adódhatnak olyan események, helyzetek, amikor bizonytalannak tűnik, elhomályosul az ígéret, kérdéssé válik, hogy egyáltalán megvalósul-e, megvalósulhat-e még.³⁹ Az elsőszülött Izrael Isten iránti bizalmának próbája volt a pusztai vándorlás, majd a babiloni fogság, később a hellenizmus térhódítása... Kérdéseket ébresztő helyzetek. Ahogy kérdésekkel nézett szembe Jézus, az egyszülött Fiú a megkísértése során. Nem parancsnak engedelmeskedett, hanem szeretett Fiúként Isten hűségében bízott. Márk evangéliuma a megkísértést is a Lélek művének nevezi (Mk 1,12), mert hozzátartozik a bizalomteli kapcsolat elmélyítéséhez. Az imádság, Istenhez forduló panasz készséget érlel az Isten akaratával együttműködésre. A getszemáni majorban Jézus halálos szomorúságból születő panasz és könyörgése annak készséges elfogadásáig vezet, hogy bűnösök kezére adják (Mk 14,34-35.38-39.41). A színeváltozás után az Illés eljövetelére vonatkozó kérdés válaszában Márk Máténál erősebb hangsúlyt helyez arra a szenvedésre és megaláztatásra, amelyet az Emberfiának át kell élnie (Mk 9,12). Jézus Márknál

36 FRETHEIM, The Book of Genesis, 498.

37 Uo. 500.

38 XERAVITS, Ábrahám próbatétele, 27-31.

39 FRETHEIM, The Book of Genesis, 500-501.

megőrzött imái és panaszai, valamint a passió márki elbeszélése alapján talán Márk Jézus-portréja modell a zsidó háború közepette belső feszültségeket is átélő közösség (vö. Mk 4,14; 8,34-35; 10,29-31) számára. Az első tanítványok vakságával – és a Dávid Fia krisztológiával – szemben a többségében pogányokból álló, félelmektől átjárt közösségben a szenvedő Emberfia krisztológiájára alapoz. Márk megszólítottjait Jézus keresztje és megpróbált, imában érlelt bizalma teszi Isten népének, az egyháznak mértékadó csoportjává.⁴⁰

Ilyen ima részesévé tesz a válaszos zsoltár. A hálaadó részlet liturgiában megjelenő első sora (Zsolt 116[115],10) mögül csalódásra, keserűsége okot adó megalázottság hallatszik. Bár a liturgia nem idézi, de a rákövetkező vers egy megrendült társadalmat, megosztott közösséget sejtet: az emberi kapcsolatokba vetett bizalom megtört (Zsolt 116[115],11). Majd Isten „szentjeinek halála” (Zsolt 116[115],15) húzza alá a helyzet súlyosságát. A közeli halál lehetőségét szemlélve a nagyböjt második vasárnapján imádkozott zsoltár utolsó verseiben a zsoltáros szinte izsáki helyzetben vall szabadulásáról. A „teljesítem az Úrnak tett fogadalmaimat” refrénszerűen ismétlődik (14. és 18. versek). A zsoltár kultuszi helyzetét tükröző sor válasz a szentmiseben ki nem mondott kérdésre: „Mivel viszonzom az Úrnak mindazt, amit velem cselekedett?” (Zsolt 116[115],12). A zsoltáros kultikus hálája az *aqédá* története után hangozhat Izsák hálaadó imájaként éppúgy, mint az ábrahámi bizalom megerősített vallomásaként: mi más lehetne Isten felismert cselekvésére az ember válasza, mint az imádságban érlelt hála és bizalom?

A szentlecke (Róm 8,31-34) a hívők reményének vallomása a jelen szenvedései közepette. Az erőtlenek türelmes várakozását a nem láthatóra egyetlen döntő, a kapcsolatra irányuló kérdés táplálja:

40 Joel MARCUS, A zsidó háború és Márk evangéliumának *Sitz im Lebenje*, *Studia Biblica Athanasiana* 14 (2013) 15–38 (35–38). Joseph B. TYSON, A tanítványok vaksága Márk evangéliumában, *Studia Biblica Athanasiana* 14 (2013) 59–67 (65–66). RINDGE, Reconfiguring the Akedah, 772–774. CSERNAI Balázs, A szeretett Fiú. *Aqedá Márk evangéliumában*, in XERAVITS Géza (szerk.), *Izsák megkötözése. Történet és hatástörténet*, Sapientia Főiskola – L'Harmattan, Budapest, 2010, 49–60 (57).

ki szakíthat el minket Isten szeretetétől, mely számunkra Krisztusban legteljesebb kifejezését nyerte? (vö. Róm 8,31-39).

Isten arcának keresése (C év)

A lukácsi C évben a Lk 9,28-36 előtt az Ábrámmal kötött szövetség részleteit (Ter 15,5-12.17-18) olvassuk. Az ábrahámi szövetség elbeszélésében Ábrám hitét a narrátor így értékeli: „igazságul számíttatott be neki” (Ter 15,6).⁴¹ A héber szöveg megfelel annak, ahogyan a pap a bemutatott áldozat megfelelőségét, érvényességét nyugtázza (vö. Lev 7,18). Milyen áldozatot mutatott be Ábrám? Az ószövetségi epizód nem említ mást, mint a bizalmat (אֱמֶן) Isten ígérete iránt, amely jövőről szól egy jövőt nélkülözni látszó helyzetben. A történet további kibontakozása a föld, az ország (אֶרֶץ)⁴² ígéretére fókuszál (Ter 15,7b.18b). Az ígélet keretében Ábrám kérdése mozdítja tovább a történéseket: „miből tudom meg?” (Ter 15,8).⁴³ A válasz az előkészített szövetségi rítus (vö. Jer 34,18-20) alapján egyszerűen az is lehetne, hogy Isten titokzatos mivoltát megőrizve feltétel nélkül, esküvel kötelezi el magát (vö. Ter 22,16; 24,7; 26,3...) Ábrám – és népe, Izrael – mellett. Isten szava és tette által nyilatkozik meg: ígér, és nem emberi érdemekre alapozva felkínálja azt a kapcsolatot, amely oltalmat jelent. A fejezet liturgiában nem idézett első versében (Ter 15,1), a látomás kezdetén Isten mint oltalmazó „pajzs” (מָגֵן) mutatkozik be, aki megvéd. Sűrű felhő és tüzes fáklya jelzi jelenlétét (Ter 15,17), hasonlóan ahhoz, amikor majd oltalmazón kíséri népét a pusztában (Iz 4,5; vö. Kiv 13,22), és szövetséget köt a Sínain (Kiv 19,16-20). Ennek a kapcsolatnak a megpecsételéséhez elválaszthatatlanul hozzátartozik a készület, amelyet Ábrám tesz. Isten a válaszbba – ígérete

41 Így adja vissza a TM: וְהָיָה לְךָ אֶתְּשֶׁנָּה וְלֹא תִּשְׁתָּנָּה és a LXX is: ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. A liturgikus szövegek értelmezése passzív ige (*passivum divinum*) alapján: „Isten pedig beszámította ezt az ő megigazulására”.

42 A LXX az általános értelmű γῆς főnevet használja.

43 Az üdvösség történetének felidézését Lukács evangéliuma az Ábrahám és Sára alakjához oly hasonló párral, Zakariással és Erzsébettel kezdi. Az első ígélet fogadtatása az ábrámi vonásokkal rendelkező Zakariás részéről ugyanez a kérdés lesz (Lk 1,18: κατὰ τὴ γνώσονται). A válasz egy szövetségi rítus előkészítése, ott egy titkot rejtő elnémulás lesz Istentől a jel.

megvalósításába – bevonja az embert,⁴⁴ az áldozati adományt Ábrám hozza, de az eskü következményeket vállaló gesztusát itt csak Isten viszi véghez (Ter 15,17).

Miféle Isten az ilyen? Világosság és menedékhely, oltalom (וִּילְיוּחַ), akit keres a tekintet a Zsolt 27(26) liturgiában idézett verseiben. Isten arca, ember felé fordított tekintete elfogadást (vö. Ter 15,6), figyelmet, gondoskodást jelent. Ebben az emberre irányuló tekintetben az emberi érték, méltóság, ugyanakkor oltalomra szorultság tükröződik, valamint a felelősség, hisz a számadás is Isten színe, arca előtt zajlik (pl. Kiv 16,33).⁴⁵

A színeváltozás lukácsi elbeszélése előtt az Isten arcát kereső hívek zsoltározása után a Fil 3,17–4,1 vezeti figyelmünket. Pál apostol a keresztre úgy utal, mint az egyetlen lehetséges optikára, amelyen keresztül nem a földi dolgokat, hanem mennyei hazánkat láthatjuk meg. E tekintet fényében Isten jelenlétének felhője szertefoszlik. Nincs szükség többé arra, hogy a jelenlét sátrát emeljék Isten dicsőségének, mert miután Jézus, az Úr, keresztye által kivonult, bement a dicsőségbe (Lk 24,26), színeváltozása az istentisztelet új módjához is elvezeti a benne hívőket.⁴⁶ Nem lehetünk a kereszttel ellenségei, hanem a mi átváltozásunk (μετασχηματίζω) reményében várjuk eljövételét, hogy dicsőséges testéhez hasonlóvá legyünk (Fil 3,21).

Nagybőjt második vasárnapjai három év alatt Isten arcának három vonását villantják fel. Az A évben Máté evangéliumával és az Ábrámnak adott ígérettel az élet adójára és az élet teljességére szegezhetjük tekintetünket. Meghívtak vagyunk, hogy egy szót követve a velünk levő Isten országának, szolgáló uralmának tanúi legyünk a világ végéig. A B évben Márk evangéliuma és Izsák

44 Vö. FRETHEIM, The Book of Genesis, 448–449.

45 Antonio MARANGON, Dio, in Pietro ROSSANO, Gianfranco RAVASI, Antonio GIRLANDA (szerk.), *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, San Paolo, Cinisello Balsamo, 1988, 397–415. Robert C. Dentan, Face, in George Arthur Buttrick et al. (szerk.), *The Interpreter's Dictionary of the Bible II.*, Abingdon, Nashville, 1996, 221.

46 Scott CONNELL, Implication for Worship from the Mount of Transfiguration, *Artistic Theologian* 4 (2016) 32–52 (42–45). R. Alan CULPEPPER, The Gospel of Luke, in Leander E. KECK et al. (szerk.), *The New Interpreter's Bible IX.*, Abingdon Press, Nashville, TN, 1995, 1–490 (206–207).

megkötözése az elé a kérdés elé állít, hogy az ígélet javait merjük-e Isten kezébe helyezni. Ott, ahol minden veszni látszik, a veszteség lehetőségére igent mondva hisszük-e, hogy Isten életet ad? Merjük-e lépteinket az önátadás útjára helyezni? A C évben Lukács evangéliuma és az áldozat jelét a szövetségért magára vállaló Isten története kérdez rá, hogy hiszünk-e egy olyan dicsőségben, amely csak a kereszten át érhető el. Hiszünk-e egy olyan Istenben, aki dicsőítése helyévé az esendő embert teszi? Hiszünk-e a törekény, halandó ember eljövendő dicsőségében, krisztusivá alakulásában és abban, hogy a történelem minden emberi döntésen keresztül Isten üdvösséget munkáló tevékenységének a tere?

Színeváltozás ünnepén

Három év nagybőjti készülétei után a színeváltozás ünnepének bibliai szakaszaira tekintünk. Bár augusztus 6-án az evangélium szakaszai változnak a liturgikus évnek megfelelően, az olvasmány, válaszos zsoltár és szentlecke mindhárom évben ugyanaz. Az olvasmány Dán 7,9-10.13-14, a responzórium Zsolt 97(96) versei, a szentlecke pedig 2Pét 1,16-19. Így ebben a fejezetben ennek a három szakasznak az összefüggéseire szeretnék rávilágítani, s arra, hogy ezáltal mit is ünneplünk minden évben augusztus 6-án.

A Kr. e. 2. században Júdea szeleukida fennhatóság alá került (Kr. e. 198-164). A IV. Antiokhosz Epiphanész (Kr. e. 175-164) erőszakos hellenizáló törekvéssel kísért uralmára reflektáló Dániel könyve az apokaliptika irodalmának jellemző jegyeit hordozza. A Templom meggyalázásáig fajuló erőszakkal szemben az erőszakmentes ellenállás egyfajta történelmi determinizmust képviselő hangja. A könyv második része (Dán 7-12) négy nagy látomást tartalmaz, az apokaliptikára jellemző módon a múlt történéseit a jövőre vetítve. A Dán 7 a jelen szorongattatásai között reményt tápláló ítélet előkészületeibe enged bepillantást: a négy vadállat képével kezdődik, melyek az addigi elnyomókat – babiloniak, médek, perzsák és görögök – szimbolizálják. A negyedik vadállat tizedik szarva, amely majd letörik, az

említett IV. Antiokhosz Epiphanészre utal.⁴⁷ A liturgia olvasmánya azonban elhagyja a négy állat látomását (2b-8. versek) és a sorsukra vonatkozó 11-12. verseket. A trón, az Ősöreg (9-10. versek) és az Emberfia (13-14. versek) látomására szorítkozik. Az Ősöreg és a bíróság felnyitotta a „könyveket” (Dán 7,10). A könyv szimbóluma a bibliai hagyományban utalhat Isten akaratára vagy üdvtervére. Olykor az ítélet összefüggésében jelenik meg: az igazak neve fel van írva benne (vö. Zsolt 69,29), azokat pedig, akik hűtlenek, tetteik következményeként Isten kitörli belőle (Kiv 32,33).⁴⁸ Az Ősöreg egyetlen bibliai párhuzamát Monari Iz 9,5-ben, az eljövendő Király „örökkévalóság atyja” megnevezésében látja, illetve az ugariti *’Él* istenség „király, évek atyja” jellemzésében. Így a végső ítélet az „években, tudásban és bölcsességben gazdag” Isten kezében van.⁴⁹ Az ítélet a mennyei hatalom, egy örökké tartó uralom ajándékozása az Emberfiának, aki itt korporatív személyiség, a „Magasságbeli szentjeinek”, vagyis Izraelnek a mennyei képviselője (vö. Dán 7,14.27). Emberi alakja az apokaliptika szimbólumrendszerében ellenpontja a pusztító emberi hatalmak állatias megjelenésének. Dániel könyve nem ringat illúziókba: a történelem, sem Izraelé, sem az egyházé nem nélkülözi a szenvedést, üldözést, akár a belső megosztottság fájdalmait. Ám a történelem, amely ideig-óráig az emberi hatalmak logikáját látszik követni, végső soron Isten, a Király fennhatósága alatt áll, aki a „legfölségesebb az egész világon, [...] messze fölségesebb minden istennél”, amint azt a responzorium diadalmasan kiáltja (vö. Zsolt 97[96],9).⁵⁰

47 Luis F. HARTMANN, Alexander A. DI LELLA, Dániel jövendölése, in Raymond E. BROWN, Joseph A. FITZMYER, Roland E. MURPHY (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár I.: Az Ószövetség könyveinek magyarázata*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002, 625–645 (638).

48 Anatheia PORTIER-YOUNG, Daniel, in Joel B. GREEN (szerk.), *Dictionary of Scripture and Ethics*, Baker Academic, Grand Rapids, 2011, 202–204. Bonnie HOWE, Accountability, in Joel B. GREEN (szerk.), *Dictionary of Scripture and Ethics*, Baker Academic, Grand Rapids, MI, 2011, 37–39 (38).

49 Luciano MONARI, La visione del Figlio dell'uomo (Dn 7), in Benito MARCONCINI et al. (szerk.), *Profeti e apocalittici*, Elle Di Ci, Leumann, Torino, 1994, 337–354 (343).

50 MONARI, La visione del Figlio dell'uomo, 354.

Péter második levele az Úr napja és az ítélet eljövételének várakozásában született keresztény irat (vö. 2Pét 1,11; 3,8-13), amely az Isten szava által teremtett, tehát kezdettel bíró világ döntő *átalakulását* hirdeti: ami mulandó, az Isten tüzeiben elenyészik. Mi azonban az új eget és földet várjuk, ahol az „igazságosság/megigazulás” (δικαιοσύνη) lakik (2Pét 3,13). Színeváltozás ünnepén a szentlecke a három apostol életének kitüntetett pillanatát az átélt múlt bizonyosságot jelentő alapjaként idézi: „szemtanúi voltunk [...] hallottuk” (2Pét 1,16.18). Krisztus, a „szeretett Fiú” a hegyen méltósága teljében, királyként mutatkozott meg (vö. Szám 24,17; Zsolt 2,6-9). A Péter-levél szerzője és hallgatósága számára a színeváltozás evangéliumi elbeszélése Jézus eszkatologikus trónra emeltetésére, a teremtett világ fölötti uralmára vetett apokaliptikus pillantásként jelenik meg. A három tanítvány „látta” az Emberfia eljövetelét, ezért prófétai bizonyossággal hirdeti azoknak, akik a sötétségtől uralt világban világító lámpás kell hogy legyenek, amíg az igazságosság napja a maga teljességében felragyog:

A színeváltozás az apostoloknak, bennük pedig az egész egyháznak és az egész emberiségnek szóló kinyilatkoztatás a végső igazságról és minden dolog valóságáról. Minden – az egész világ és az egész emberi lét – igazságának ismerete csak a mi Urunk, Jézus Krisztus isteni méltóságának és hatalomteli eljövételének ismeretében lehetséges, mert ő az, akit a világegyetem teremtője a világ királyaként és bírójaként emelt trónra.⁵¹

Zárszó

A színeváltozás elbeszélésben Isten kimondja szeretetét, s Fiára mutatva meghív: „Őt hallgassátok!”. Nagyböjt első vasárnapján a testet öltött és a jánosai keresztségben a bűnös emberrel közösséget vállalt Isten Fia megkísértésének evangéliumát olvassuk. Egy héttel

51 Douglas HARINK, *1 & 2 Peter*, Brazos Press, Grand Rapids, MI, 2009, 156–157.

később a három tanítvánnyal isteni dicsőségébe pillanthatunk be. A liturgia, miközben az evangélium által Isten legradikálisabb szeretet-Szavához, Jézushoz, a szeretett Fiúhoz utasít minket, olvasmányaival felidézi Isten népéhez szóló szavát a történelemben. A liturgia hároméves ciklusa történelmi tapasztalatot, egy kapcsolatot mélyülő szakaszait tárja elénk. Az ábrahámi kiválasztás történetétől a kapcsolat Izsák megkötözésében elbeszél próbáján, majd az önmagát feláldozni kész Isten odaadó elköteleződésének szakaszán át nagybőjt második vasárnapjain Isten ígérete nyomán követjük a pátriárkáknak és Isten formálódó népének a lépteit. A liturgikus szövegek, és általuk a színeváltozás szinoptikus elbeszélései húsvét felé fordítják tekintetünket, és húsvét szavát készítetnek hallgatni. A megtestesült Szeretet a kereszten végletesen és végérvényesen kimondott Szavát.

A színeváltozás nyári – napfényben fürdő – ünnepe tovább tágitja a horizontot: a teremtés, a történelem teljes tágasságában hallatja Isten Jézusban kimondott üzenetét. A Jézusban látott teremtetlen világosság minden világosság forrása: azé, amely a teremtés kezdetén felfénylett a sötétségben (vö. Ter 1,1-3), az idő rendjét megadva a világnak. A teremtetett világ végén, azon a napon, amit csak az Úr ismer, a dicsőség ragyogása, mely felülmúlja a Napét, az egész teremtetett világot bevonja (vö. Jel 21,22-24; Zak 14,6-7). A színeváltozás evangéliumi meghívás. A dánieli apokaliptika szimbólumokba rejtett, ám reális világképe sötét tónusokkal festi meg az emberi hatalmak és emberi vágyak kormányozta világot. Dániel könyve és Péter második levele a történelem egymást követő korszakai végére tekint. Isten ítélete a szeretett Fiú uralmában és visszatérésében az igazságosság feltárulása lesz. Istennek a színeváltozásban Krisztus arcán tündöklő dicsősége mindent fényébe akar vonni. Isten egész világot érintő terve távolról sem készíthet passzív várakozásra: meghívás, hogy szívünkben elváltozva világító mécses legyünk, amíg a Nap felragyog (vö. Mt 17,2).

Bibliográfia/Bibliography

- A miseliturgia teljes megújítása. Az Apostoli Szentszék rendelkezései*, Szent István Társulat, Budapest, 1972.
- BAXTER, Wayne S., A mózesi képanyag Máté evangéliumában, *Studia Biblica Athanasiana* 13 (2012) 53–67.
- BORING, M. Eugene, The Gospel of Matthew, in Leander E. KECK et al. (szerk.), *The New Interpreter's Bible VIII.*, Abingdon Press, Nashville, TN, 1995, 87–505.
- CHRUPEŁA, Lesław Daniel, Jézus imádságos gyakorlata Lukács katekizisében, *Studia Biblica Athanasiana* 14 (2013) 155–189.
- CONNELL, Scott, Implication for Worship from the Mount of Transfiguration, *Artistic Theologian* 4 (2016) 32–52.
- CULPEPPER, R. Alan, The Gospel of Luke, in Leander E. KECK et al. (szerk.), *The New Interpreter's Bible IX.*, Abingdon Press, Nashville, TN, 1995, 1–490.
- CSERNAI Balázs, A szeretett Fiú. Aqédá Márk evangéliumában, in XERAVITS Géza (szerk.), *Izsák megkötözése. Történet és hatástörténet*, Sapientia Főiskola – L'Harmattan, Budapest, 2010, 49–60.
- DENTAN, Robert C., Face, in George Arthur BUTTRICK et al. (szerk.), *The Interpreter's Dictionary of the Bible II.*, Abingdon, Nashville, TN, 1996, 221.
- FAIERSTEIN, Morris M., Miért mondják az írástudók, hogy előbb I-lésnek el kell jönnie?, *Studia Biblica Athanasiana* 14 (2013) 69–81.
- FRETHEIM, Trencé E., The Book of Genesis, in Leander E. KECK et al. (szerk.), *The New Interpreter's Bible I.*, Abingdon Press, Nashville, TN, 1994, 319–674.
- HAN, Kyu Sam, Az imádság teológiája Lukács evangéliumában, *Studia Biblica Athanasiana* 14 (2013) 131–153.
- HARINK, Douglas, *1 & 2 Peter*, Brazos Press, Grand Rapids, MI, 2009.
- HARTMANN, Luis F., DI LELLA, Alexander A., Dániel jövődölése, in BROWN, Raymond E. FITZMYER, Joseph A., MURPHY, Roland E. (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár I.: Az Ószövetség könyveinek magyarázata*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002, 625–645.

- HOWE, Bonnie, Accountability, in GREEN, Joel B. (szerk.), *Dictionary of Scripture and Ethics*, Baker Academic, Grand Rapids, MI, 2011, 37–39.
- KARRIS, Robert J., Evangélium Lukács szerint, in Raymond E. BROWN, Joseph A. FITZMYER, Roland E. MURPHY (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár II.: Az Újszövetség könyveinek magyarázata*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003, 161–228.
- KITTEL, Gerhard et al. (szerk.), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament II.*, Kohlhammer, Stuttgart, 1957.
- MARANGON, Antonio, Dio, in Pietro ROSSANO, Gianfranco RAVASI, Antonio GIRLANDA (szerk.), *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, San Paolo, Cinisello Balsamo, 1988.
- MARCUS, Joel, A zsidó háború és Márk evangéliumának Sitz im Lebenje, *Studia Biblica Athanasiana* 14 (2013) 15–38.
- MONARI, Luciano, La visione del Figlio dell'uomo (Dn 7), in Benito MARCONCINI et al. (szerk.), *Profeti e apocalittici*, Elle Di Ci, Torino, 1994, 337–354.
- PORTIER-YOUNG, Anthea, Daniel, in Joel B. GREEN (szerk.), *Dictionary of Scripture and Ethics*, Baker Academic, Grand Rapids, MI, 2011, 202–204.
- RAHLFS, Alfred (szerk.), *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1979.
- RINDGE, Matthew S., Reconfiguring the Akedah and Recasting God. Lament and Divine Abandonment in Mark, *JBL* 130.1 (2011) 755–774.
- SZATMÁRI Györgyi, Örökségünk a béke. Közelítések Jézus békéjének evangéliumi fogalmához, *Vigilia* 87.10 (2022) 794–801.
- TARRECH, Armand Puig, The Glory on the Mountain. The Episode of the Transfiguration of Jesus, *NTS* 58 (2012) 151–172.
- TYSON, Joseph B., A tanítványok vaksága Márk evangéliumában, *Studia Biblica Athanasiana* 14 (2013) 59–67.
- VARGA Zsigmond J., *Újszövetségi görög-magyar szótár*, Kálvin, Budapest, 1996.
- XERAVITS Géza, Ábrahám próbatétele (Genesis 22) a korai zsidóság irodalmában – néhány példa, in XERAVITS Géza (szerk.), *Izsák megkötözése. Történet és hatástörténet*, Sapientia Főiskola – L'Harmattan, Budapest, 2010, 25–48.